

1
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЛЕСІ УКРАЇНКИ

РИЧАГІВСЬКА ЮЛІЯ ЄВСТАХІЇВНА

УДК 811.161.2'367.335

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В
ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Луцьк – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української мови Рівненського державного гуманітарного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Шульжук Каленик Федорович, Рівненський державний
гуманітарний університет, завідувач кафедри
української мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Ожоган Василь Михайлович, Кіровоградський державний
педагогічний університет імені Володимира Винниченка, завідувач
кафедри української мови;

кандидат філологічних наук, доцент **Заоборна Марія Степанівна**,
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка, доцент кафедри українського і загального
мовознавства.

Захист відбудеться 11 вересня 2009 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.02 у Волинському національному університеті імені Лесі Українки (43000, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30 а, ауд. 41).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Волинського національного університету імені Лесі Українки за адресою: 43000, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30 а.

Автореферат розісланий 7 серпня 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

Н. М. Костусяк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Вивчення різноструктурних одиниць конкретної мови з урахуванням усіх їхніх жанрових виявів дає можливість по-науковому пізнати мову, з'ясувати, чим вона відрізняється від інших мов.

Сучасні лінгвісти визнають складне речення окремим об'єктом синтаксису, хоч у I половині XX століття у слов'янському мовознавстві це питання належало до дискусійних. Тривалий час складне речення вважали поєднанням простих. Такий підхід до його розуміння відбивали терміни „складне ціле”, „сполучення речень” тощо, а визначення синтаксису як науки вказувало на різні об'єкти вивчення, серед яких називали й речення загалом. Думку про інтонаційну та смислову цілісність складного речення, про взаємозалежність його частин (компонентів) обстоювали В. О. Богородицький, В. В. Виноградов та ін. М. С. Поспелов розвинув цю ідею далі, висунувши концепцію, в основі якої розуміння складного речення як єдиного структурно-семантичного цілого, що виступає також єдиною комунікативною одиницею. Визнання науковцями складного речення одиницею вищого порядку порівняно з простим, цілісною комунікативною одиницею вищого рівня зумовило розширення кола об'єктів синтаксису. На цьому вже в 60–70-х роках XX століття наголосили В. А. Белошапкова, Н. Ю. Шведова та інші.

У зв'язку з виокремленням функціональних аспектів синтаксису (формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного, комунікативного) в лінгвістиці відбулося переосмислення речення як об'єкта дослідження. У мовознавчий обіг було введено поняття синтаксичної функції, під якою розуміють роль, призначення синтаксичних одиниць. На противагу панівному формальному розвинувся комплексний (багатоаспектний) підхід до вивчення речення. Одним із найперспективніших напрямів визнано такий, що поєднує аналіз структури й семантики. Лінгвісти наголошують на значущості відповідних ознак (чи то семантичних, чи то формальних) і залежно від цього використовують напрям аналізу мовних одиниць. Таке вивчення набуло поширення в другій половині XX ст. як заперечення панівного в той час синтаксичного опису, що ґрунтувався лише на встановленні структурних схем простих і складних речень. Із позицій структурно-семантичного синтаксису проблеми складного речення порушені в працях лінгвістів В. А. Белошапкової, І. Р. Вихованця, А. П. Грищенка, С. І. Дорошенка, А. П. Загнітка, М. С. Заборної, С. В. Ломакович, М. В. Ляпон, К. Ф. Шульжука та інших. Суть такого підходу полягає в розумінні первинності мовної форми щодо мовної семантики та зосередженні уваги на структурі складного речення з тією метою, щоб від мовної форми йти до змісту – синтаксичної семантики. Зацікавлення співвідношенням формальної та семантичної структур стало наслідком закономірного поглиблення лінгвістичного аналізу, що призвело до спроб дослідити синтаксичні об'єкти в плані встановлення їх значення та функцій.

Семантичний напрям у дослідженні синтаксичних одиниць дав якісно новий поштовх для розвитку стилістичного синтаксису. Науковці звертають увагу на стилістичні можливості синтаксису, які ґрунтуються на досить розвиненій синонімії. Застосування семантичного підходу до синтаксичних явищ дозволяє виявити їх стилістичну багатогранність. Функціонально-стилістичне призначення тих самих синтаксичних моделей різне, і зумовлене воно певними чинниками, серед яких стильова належність, функціональні типи мовлення тощо. Стилістичну функцію синтаксичних одиниць не розглядають як сталу, закріплену. У вітчизняній лінгвістиці до розробки теоретичних засад стилістичного синтаксису та розв'язання низки практичних завдань долучилися І. К. Білодід, С. І. Дорошенко, П. С. Дудик, А. П. Коваль, І. Г. Чередниченко та інші; взаємовідношення синтаксичної семантики зі стилістичною системою сучасної української мови, залежність стилістичних категорій від структурно-семантичної організації речення найповніше дослідила С. Я. Єрмоленко.

Системне вивчення мовних одиниць у різних функціональних стилях та жанрах літератури, спрямоване на розкриття співвідношення формальних і семантичних параметрів конструкцій як базового для виявлення в їх структурі й семантиці стилістичного компонента, актуалізує одну з найважливіших проблем сучасної вітчизняної лінгвістики – комплексний

аналіз синтаксичних категорій мови. У зв'язку з цим закономірний науковий інтерес викликає складне речення в мові поезії.

Актуальність теми дисертації мотивована потребою встановити структурно-семантичні особливості складного речення в поетичному мовленні, необхідністю окреслити місце складного речення в системі стилістично-виражальних засобів мови. Важливо виробити критерії комплексного аналізу складного речення з урахуванням специфіки віршового жанру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження відповідає загальній науковій проблемі кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету „Функціональна типологія речення в українській мові”, що передбачає висвітлення проблемних питань синтаксису речення, зокрема пов'язаних із вивченням його структурно-семантичних і стилістичних параметрів у різних стилях та жанрах літературної мови.

Мета дисертації – визначити структурно-семантичні параметри складного речення в мові поезії та описати стилістичний ресурс у його структурі й семантиці.

Мета роботи передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) проаналізувати еволюцію поглядів на аспекти вивчення віршового жанру та складного речення і сформулювати основні теоретичні й практичні засади у вивченні складних конструкцій поетичного мовлення;

2) встановити моделі складних елементарних і неелементарних конструкцій у віршовому мовленні, визначити центральні/периферійні щодо вживання;

3) з'ясувати особливості формально-синтаксичної будови складних конструкцій поетичного мовлення;

4) охарактеризувати семантико-синтаксичні відношення між частинами й компонентами складних речень у віршовому мовленні, обґрунтувати їх ієрархічний/неієрархічний характер;

5) проаналізувати синтаксичні засоби творення експресії;

6) дослідити стилістичні функції різних типів складного речення в поетичному мовленні, виявити індивідуально-авторські стилістичні домінанти.

Об'єкт дослідження в дисертації становлять різні типи складного елементарного й неелементарного речення в поетичному жанрі української літературної мови.

Предмет дослідження – структурно-семантичні параметри та стилістичні функції складних речень у поетичному мовленні.

Матеріалом дослідження послуговували понад 5000 складних елементарних і неелементарних конструкцій віршового мовлення, дібраних методом суцільного відбору з поетичних творів українських письменників XIX – XX століть, а саме: Т. Шевченка, Лесі Українки, П. Грабовського, В. Самійленка, М. Старицького, О. Олеся, М. Рильського, П. Тичини, В. Сосюри, А. Малишка, М. Вінграновського, І. Драча, Л. Костенко, Б. Олійника, Д. Павличка, В. Симоненка, Г. Чубач та ін.

Методи дослідження. Сукупність методів дослідження зумовлена специфікою об'єкта, метою й поставленими завданнями. Для встановлення типології складного речення у віршовому мовленні, специфіки засобів зв'язку частин складного речення, довжини СБР (складних багатокомпонентних речень), особливостей поділу їх на рівні членування, способів актуалізації семантики речення, типів семантико-синтаксичних відношень у складному реченні віршового жанру застосовано описовий метод. Метод функціонально-стилістичного аналізу використано для з'ясування експресивно-стилістичних можливостей складного речення в поетичному мовленні. За допомогою порівняльного методу встановлено деякі загальні й специфічні риси моделей складного речення в поетичному мовленні конкретних авторів. Для з'ясування центральності/периферійності різновидів складних елементарних і неелементарних речень, типів семантико-синтаксичних відношень використана методика кількісних підрахунків, яка дозволила виявити стильові ознаки віршового жанру на синтаксичному рівні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота – перша в українському мовознавстві праця, у якій здійснено системний аналіз структурно-семантичної будови та експресивно-стилістичних можливостей складного речення в поетичному мовленні. Виявлено особливості типології складних конструкцій віршового

мовлення, встановлено специфіку засобів зв'язку частин складного речення, способи актуалізації семантики речення, типи семантико-синтаксичних відношень. Уперше простежено експресивно-стилістичні особливості складного речення в поетичному мовленні.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що її результати доповнюють систему знань про складні речення як кваліфікаційні ознаки стилів і жанрів сучасної української літературної мови і можуть бути використані для подальших досліджень із синтаксису, спрямованих на виявлення засобів і способів поєднання самостійних речень у складному синтаксичному цілому, тексті, для поглиблення теоретичної бази синтаксису складного речення.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані в підручниках і посібниках із синтаксису і стилістики сучасної української літературної мови, у вишівських лекційних курсах, у спецкурсах і спецсемінарах, у процесі написання курсових, бакалаврських, дипломних і магістерських робіт, а окремі положення можуть знайти застосування у викладанні шкільного курсу української мови.

Апробація роботи. Розділи дисертації і робота загалом обговорені на засіданнях кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету та оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми типології граматичних одиниць” (Рівне, 2005), всеукраїнській науковій конференції „Іван Ковалик і сучасне мовознавство (до 100-річчя від дня народження Івана Ковалика)” (Івано-Франківськ, 2007), регіональній науковій конференції „Актуальні проблеми граматики і лексикології” (Рівне, 2008), а також на звітних наукових конференціях викладачів, студентів, аспірантів, здобувачів Рівненського державного гуманітарного університету (2001–2009 рр.).

Публікації. Проблематику дисертації висвітлено в 11 статтях, розміщених у фахових виданнях, які включені до переліку ВАК України (усі статті одноосібні).

Обсяг і структура роботи. Мета й завдання дослідження зумовили структуру дисертації, яка складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаної літератури (219 позицій), списку використаних джерел (40 позицій), двох додатків. Тексту передують перелік умовних скорочень, використаних у роботі. Загальний обсяг роботи становить 207 сторінок, основний текст дисертації – 179 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обгрунтовано вибір теми дисертації, визначено актуальність, наукову новизну, предмет і об'єкт дослідження, сформульовано мету й завдання, встановлено методи наукових спостережень, розкрито теоретичне і практичне значення одержаних результатів та форми їх апробації.

У **першому розділі „Проблеми дослідження складного речення в поетичному мовленні”** здійснено огляд наукової літератури з проблем аналізу складного речення та віршового мовлення, визначено основні теоретичні та практичні засади у вивченні складних конструкцій поетичного мовлення. Увагу приділено з'ясуванню базових понять структурно-семантичного синтаксису, а саме: „модель речення”, „семантичний інваріант”, „варіантність”. Наголошено на специфіці поетичного мовлення порівняно з прозовим.

Поетичне мовлення зародилося разом із мистецтвом слова, точніше словесне мистецтво розвинулося у формі поетичного мовлення. Сучасна наука розглядає поезію як культурний, психологічний та лінгвістичний феномен. Вивчення поетичної творчості відбувається в різних аспектах: літературознавчому, психологічному, лінгвістичному.

Українська лінгвістика має певні традиції в дослідженні мови поезії. Власне лінгвістичний напрям вивчення віршового мовлення започаткував ще О. О. Потебня. В останні десятиріччя ХХ століття як самостійний аспект дослідження мови поетичних творів виокремлено семантичний, який набув актуальності у зв'язку з розвитком у вітчизняній лінгвістиці функціонального підходу. Привертає увагу дослідників поетичний синтаксис, питання якого розв'язують С. Я. Єрмоленко, А. П. Загнітко, Г. Ф. Калашникова, І. І. Ковтунова, Л. Ф. Тарасов, оскільки подібно до того, як синтаксис є вершинним мовним рівнем і таким, що найбільш наближений до мовленнєвого, текстового, поетичне мовлення визнано вершинною формою існування художнього мовлення. На синтаксичному рівні найповніше виявлені стилістичні функції всіх одиниць мови, а в поетичній строфі апробовані новаторські підходи до реченнєвої організації.

Вивчення складного речення та відношень між його компонентами (причинових, наслідкових, умовних, єднальних тощо) започатковано ще в 3 ст. до н.е. грецькими філософами-стоїками. Опис речення та його компонентів у їхніх взаємозв'язках продовжили представники логіко-граматичного напрямку в ХІХ столітті. У 50-х роках ХХ ст. увагу вітчизняних мовознавців привернули багатокомпонентні конструкції.

Із середини минулого століття складне речення постійно перебуває в колі об'єктів лінгвістичної науки. Це відображено в численних дослідженнях, у яких систематизовано науковий матеріал, створено типологію складних елементарних і неелементарних речень, обгрунтовано напрямки вивчення цих синтаксичних одиниць, системно вивчено окремі типи речень тощо.

На сучасному етапі активізувалися дослідження в галузі функціональної граматики. Такий підхід започаткований у працях американських учених Ч. Філлмора та У. Чейфа; у слов'янській лінгвістиці принципи функціональної граматики розроблені О. В. Бондарком, І. Р. Вихованцем, Г. А. Золотовою, В. Матезіусом, А. М. Мухіним, Н. Ю. Шведовою та ін. Однак витoki функціоналізму в лінгвістиці пов'язують ще з іменами В. фон Гумбольдта, О. О. Потебні.

До проблем функціонального синтаксису в українській лінгвістиці вперше звернувся І. Р. Вихованець. Учений виділив три аспекти синтаксису: формальний, семантичний і комунікативний. Семантико-синтаксична структура речення ґрунтується на власне-синтаксичній, тобто формально-граматичній аспект базовий для семантичного та комунікативного аспектів. Однак дослідження синтаксичних одиниць у руслі функціональної граматики не є абсолютно новим напрямком, а ґрунтується на досягненнях формального та семантичного підходів і теорії актуального членування речення.

Семантика складного речення поєднує дві чи більше предикатно-аргументні структури, між якими встановлені певні відношення, визначені сполучником (його ще називають „предикатом предикатів”, „центральною семантичним компонентом”). Складне з формально-граматичного погляду речення обов'язково семантично неелементарне, однак

складна семантика не завжди виражена на рівні структури складною будовою. Нерідко згортання певних компонентів складного речення призводить до утворення на базі двох (або більше) елементарних компонентів простих елементарних із формального боку, але неелементарних із погляду семантики речень. Семантична структура багатьох простих речень містить кілька предикатів, тому вони являють собою ускладнені конструкції, які мають системні зв'язки зі складним реченням. Найчастіше йдеться про приховані предикати, що виникли в результаті граматичної конденсації, згортання більш складних конструкцій у менш складні, але семантично рівнозначні.

Якщо класична мовознавча наука вивчала передусім відношення синтаксичних одиниць до логічної структури мислення, то відмітною рисою семантичного синтаксису є усвідомлення тісного зв'язку речення і позначуваної ним ситуації. Семантичний синтаксис проектує структуру речення на позамовну дійсність, досліджує поняттєві категорії, виражені різними формальними засобами. Основна в семантичному синтаксисі ідея динамізму синтаксичних конструкцій, суть якої полягає в можливості передавати однаковий чи близький зміст різними синтаксичними формами. Із виділенням синтаксичних синонімів пов'язують розрізнення мовних стилів. Однак речення, які з погляду стилістики представляють один об'єкт вивчення, з боку семантики та структури є різними об'єктами дослідження, оскільки репрезентують різні мовні моделі.

У сучасному мовознавстві модель речення трактують як зразок, за яким побудована певна одиниця мови з одиниць нижчого рівня. Частіше поняття „модель” застосовують до простого речення, проте А. П. Грищенко цей термін використовує при дослідженні складносурядного речення. В. А. Белошапкова щодо складного речення оперує лише терміном „структурна схема”. Моделі складних елементарних і неелементарних речень виділив К. Ф. Шульжук. У своїй роботі ми паралельно використовуємо терміни „тип речення”, „модель речення”.

Лінгвісти звертають увагу на те, що аналіз семантики, функцій синтаксичних одиниць не може обійтися без проникнення в стилістику й передбачає вичленування семантичного інваріанта – ідеального денотативного змісту, якому на конкретномовному рівні відповідають семантичні варіанти. У науковій літературі для означення узагальненого позамовного змісту оперують поняттями „базова структура” (В. В. Богданов), „типове значення” (Г. А. Золотова), „семантичний інваріант” (С. Я. Єрмоленко). Поняття „семантичний варіант” і „семантичний інваріант” пов'язані з різними рівнями мови (конкретним та абстрактним), тому не можемо окреслювати зв'язок між ними як між „похідним” і „вихідним”, а йдеться лише про представлення загальномовного (інваріантного) значення на конкретномовному рівні.

Стилістична активність складних речень у поетичному мовленні пов'язана з їх структурно-семантичною організацією, яка пристосовується до специфіки віршової строфи, однак остання також використовує структурні можливості синтаксису для своєї організації. Хоч із погляду структурно-семантичної будови складні конструкції поетичного мовлення та прози співвідносні з одним інваріантним значенням, стилістичний компонент у них виявлений по-різному. Ритміко-інтонаційна структура вірша внаслідок циклічності створює умови для формування передусім конструкцій із паралельно розміщеними частинами, однотипними чи однорідними за будовою компонентами.

У другому розділі „**Структурно-семантична будова складного речення в поетичному мовленні**” встановлено типи складних елементарних і неелементарних конструкцій в українській поезії, центральні/периферійні щодо вживання моделі, проаналізовано їх структурні й семантичні особливості, зокрема визначено порядок розміщення частин і компонентів складних конструкцій у віршовому мовленні, виявлено специфіку основних засобів зв'язку, з'ясовано кількісні характеристики СБР у поезії та виявлено особливості їх поділу на рівні членування, охарактеризовано семантико-синтаксичні відношення між частинами й компонентами складного речення, обґрунтовано їх ієрархічний/неієрархічний характер, проаналізовано синтаксичні способи актуалізації семантики в складному реченні поетичного мовлення.

У **підрозділі 2.1. „Типологія складного речення у віршовому мовленні”** з'ясовано, що вивчення функціональних параметрів складного речення в різних стилях сучасної української

мови пов'язане передусім із встановленням його моделей і варіантів моделей.

Закономірно, що серед складних конструкцій у поетичному мовленні переважають складні елементарні (64,6%), з-поміж них найбільш продуктивні складнопідрядні речення (44%), напр.: *Коли розступаються гони – то ти через прірву ступай* (В. Стус); *А небо виливало дощів зелений келих, щоб остудити голову збентежену мою* (А. Малишко). Регулярно вживані серед складних елементарних речень безсполучникові (39%) та складносурядні (17%) конструкції. Деяка кількісна перевага одиниць із детермінантом у складнопідрядних біпредикатних реченнях зумовлена значною кількістю різновидів детермінантного зв'язку порівняно з прислівним.

На рівні багатокомпонентних речень також кількісно домінують складнопідрядні конструкції (31,8%), напр.: *І хоч би ти прийшла, мене не ублагаєш, бо, коли ти Вкраїни не кохаєш, – ти не моя!* (М. Вороний). Помітне місце в системі СБР поетичного мовлення посідають безсполучникові речення (12,5%), на периферії щодо вживання, як і в сучасній літературній мові, перебувають складносурядні неелементарні одиниці (лише 4,4% серед багатокомпонентних конструкцій). За нашими спостереженнями, у поетичному мовленні вагомо представлені конструкції з однорідною супідрядністю (їх 36% у масиві складнопідрядних багатокомпонентних речень), напр.: *Малюйте світ, в якому вас люблю, в яким (без вас) незатишно живеться* (Г. Чубач).

У поетичному мовленні домінує підрядний тип зв'язку (складнопідрядних елементарних і багатокомпонентних речень виявлено 40%, кількісно вагомі неелементарні конструкції, у яких підрядний зв'язок комбінується з іншими типами зв'язку). Широке використання конструкцій із підрядним зв'язком – тенденція книжних стилів сучасної літературної мови, оскільки цей тип зв'язку забезпечує передусім інформативність мовлення. За цією ознакою складнопідрядні конструкції в цілому протиставлені безсполучниковим і складносурядним, які широко побутують у художніх описах. Менша частотність складносурядних одиниць у поетичному тексті, за нашими спостереженнями, компенсується продуктивністю безсполучникового зв'язку. Тобто у віршовому мовленні на синтаксичному рівні певні типи зв'язку представлені збалансовано, а це пов'язуємо з тим, що художній стиль концентровано виражає літературну мову в цілому; із метою реалізації зображувальної функції він у функціонально зміненому вигляді використовує можливості всіх мовних стилів.

У підрозділі 2.2. „Порядок розміщення частин і компонентів складних конструкцій” досліджено транспозиційні можливості структури складних речень. У цілому порядок частин і компонентів складного речення визначають семантичні відношення між компонентами, внутрішня структура останніх, їх лексичне наповнення, особливості використання сполучних засобів, функціональні типи підрядних. Переміщення компонентів складної конструкції в поетичному мовленні можливе, якщо не діють логічні обмеження. Вимоги строфи, ритмічний малюнок, особливості римування спонукають авторів конструювати речення, які є варіантами тих чи тих моделей. Однак загалом закони віршового жанру виступають додатковим обмежувачем транспозиції, оскільки переміщення частин і компонентів речення в поезії порушує структурну цілісність тексту: втрачаються ритм, рима і строфічна будова.

У підрозділі 2.3. „Основні засоби зв'язку частин і компонентів складного речення в поетичному мовленні” охарактеризовано найважливіші засоби поєднання частин складного речення, серед них: інтонація, сполучники і сполучні слова тощо. Інтонація в поетичному мовленні має особливості порівняно з прозою. Це зумовлено структурою віршового тексту, зокрема його поділом на рядки. Останні відносно замкнуті й одночасно співвідносні з іншими рядками вірша. У структурі віршового тексту є певна симетрія, діє певний ритмічний закон. Строфічна будова унеможливорює багату інтонаційну палітру в межах однієї поезії. Рівномірність, порівняну монотонність поетичного мовлення створює ритм, тобто ритм зумовлює специфічність інтонації. Ритміко-синтаксична будова вірша впливає на вибір синтаксичних засобів. Якщо у прозових текстах інтонація залежить від ритму синтаксичної конструкції, то в поетичному мовленні специфічна інтонація стає основою вірша. На загальну віршову інтонацію накладається інтонація, властива певній синтаксичній конструкції.

У сполучникових реченнях на межі предикативних одиниць указують інтонація, пунктуаційний знак і сполучний засіб. Складні безсполучникові речення виражають

відношення, аналогічні або близькі до сполучникових, однак передають ці відношення не граматичні засоби, а семантичні й комунікативні. Про роль інтонації в організації безсполучникового речення науковці висловлюють різні думки. Одні вчені вважають інтонацію основним засобом зв'язку між компонентами й засобом вираження семантико-синтаксичних відношень (Л. О. Кадомцева). Інші розглядають інтонацію лише як засіб активізації смислових відношень, закладених у лексико-семантичному наповненні безсполучникової конструкції, а роль показника зв'язку й семантико-синтаксичних відношень відводять семантиці компонентів (Є. М. Ширяєв).

Центральний засіб зв'язку в складносурядному реченні – сурядний сполучник. Сполучники єднального типу найчастіше вживані для поєднання сурядних компонентів у складносурядних реченнях, для зв'язку однорідних супідрядних у відповідних конструкціях, а також у структурі складних речень із сурядністю та підрядністю, де сурядність є провідним зв'язком. Ця група сполучників належить до недиференційованих, тому роль виразників семантико-синтаксичних відношень перебирають на себе інші засоби (семантика компонентів, лексичні актуалізатори), напр.: *Час минав – і з творів Іоанна виразно проступав знов твір Арістофана* (М. Вороний). На початку віршового рядка, що збігається з початком речення, єднальний сполучник набуває приєднувального значення.

Семантичний сполучник – найголовніший елемент у структурі складнопідрядного речення детермінантного типу, бо саме він виконує роль однозначного кваліфікатора семантико-синтаксичних відношень. У прислівних складнопідрядних реченнях опорне слово головної частини та підрядний компонент поєднані за допомогою сполучних слів або асемантичних (недиференційованих) сполучників, які не виражають семантико-синтаксичних відношень.

У поетичному мовленні в складних реченнях функціонують широкі синонімічні ряди сполучних засобів. Виразне стилістичне забарвлення притаманне тим із них, які рідше вживані. Наприклад, вираження причинових відношень відбувається за допомогою різних сполучних засобів. Широке використання сполучника **бо** зумовлене його нейтральністю; у поетичному мовленні, як і в літературній мові, він є центральним серед засобів вираження причинових відношень, напр.: *Я вами гордую панове, бо я – знатніший од вас* (В. Симоненко). Ритмічна будова вірша, високий стиль поезії, небуденність тематики зумовлюють появу сполучників із книжним забарвленням **адже**, **оскільки**, напр.: *Мужчини, руки од мазуту вимивши, ковтали в пресі де яка стаття, оскільки людство допливло наввишайки до значно вищих форм свого буття* (Л. Костенко). Натомість знижує високий стиль поезії, наближає його до розмовного лексема **інакше**, ужита в ролі сполучника **бо**, напр.: *Тож освятимось коло дитини, інакше не варті ми навіть пилуни, і наша ученість, добром не підкута, – то лжа єсть прелюта, то лжа єсть прелюта!* (І. Драч). Експресивний, хоч і периферійний, у поетичному мовленні сполучник **позаяк**, напр.: *Всепрощаюча Ноче, ти надто гуманна, позаяк навіть пневі даруєш оману – уявить себе сонцем, без котрого все б охололо й осліпло* (Б. Олійник). Активні в літературному вжитку синонімічні до наведених синтаксичні форми **тому що**, **через те що** для поезії не характерні.

У віршовому жанрі помітне тяжіння до використання асемантичних сполучних засобів (як за рахунок чисельності підрядних прислівного типу, так і через випадки асемантизації сполучників у конструкціях із детермінантними підрядними), у результаті чого семантико-синтаксичні відношення кваліфікують інші засоби. У реченнях із об'єктною та атрибутивною семантикою, а також у конструкціях із детермінантом за умови вживання вторинних сполучників (наприклад, **ледве**, **тільки**, **ледь**, **лише**, **раз**) чи за умови пропуску семантичного сполучника внаслідок вимог ритмомелодики вірша ідентифікувати семантико-синтаксичні відношення допомагають лексико-семантичне наповнення компонентів, їх внутрішня структура, видо-часові форми дієслів-присудків, напр.: *О, вірю я, що з'явиться вона, загублена, сподівана воля, – у промені, як пишиная весна, в вінку з квіток ріднесенького поля, зо світочем-зорею на чолі, з усмішкою несказаної вроди...* (М. Старицький); *Вони перелетять у ту країну, де небо ще синіє, як весняне, де виноград в долині зеленіє, де грає сонця проміння кохане* (Леся Українка); *А тільки долоню пелюстка розгорне, тоді обережно букетик неси!* (Г. Чубач); *А раз їй – то й людству буду* (П. Тичина); *А прийде смерть – я буду жити, жити,*

бо на землі ніщо не пропада (В. Сосюра).

Широкі можливості сполучникової системи свідчать про високий ступінь розвитку, її потенціал зростає за рахунок асемантизації сполучників і через залучення лексичних елементів, які збагачують семантику новими відтінками.

У **підрозділі 2.4.** „Довжина СБР у поетичному мовленні” з’ясовано, що обсяг складних багатокomпонентних конструкцій регулюють різні чинники, серед них: можливості оперативної пам’яті мовця, типологічні особливості тексту, творча індивідуальність автора, форма мовленнєвої діяльності тощо. У поетичному мовленні 71% СБР реалізуються в мінімальній кількості компонентів, необхідних для існування моделі. Це зумовило середню довжину конструкцій 3,52, що значно менша, ніж у прозовому мовленні. У віршах І. Драча й Б. Олійника помітна тенденція до ширшого використання речень із шістьма та більше компонентами (відповідно 7,2% і 5,3% від кількості СБР). У цих авторів конструкції бувають об’ємними також за рахунок ускладнення структури предикативних компонентів.

У **підрозділі 2.5.** „Особливості поділу складнопідрядних багатокomпонентних речень поетичного мовлення на рівні членування” встановлено, що глибину структури СБР визначають рівні членування. Глибина речення пов’язана з його довжиною, а саме: найчастіше (хоч не завжди) кількість рівнів членування на одиницю менша від кількості предикативних компонентів у складнопідрядній неелементарній конструкції. У віршовому мовленні навіть традиційно багатомірні одиниці з послідовною підрядністю та конструкції з однорідною супідрядністю функціонують як одномірні. У випадках включення однорідних супідрядних чи послідовних підрядних у головне речення переміщення компонентів для творення багаторівневої одиниці не коректне, оскільки жанрова специфіка матеріалу обмежує транспозиційні можливості конструкції, а це заблоковує виділення рівнів членування. Тому в поетичному мовленні нерідко кількість рівнів членування поліпредикативної конструкції значно менша за кількість предикативних компонентів.

У **підрозділі 2.6.** „Способи актуалізації семантики речення в поетичному тексті” нами визначено найчастотніші в поетичній строфі засоби-актуалізатори внутрішньореченнєвої інформації: повтор синтаксем і компонентів та парцеляцію. Особливу групу становлять повтори компонентів складних конструкцій, оскільки за умови контактного повтору з’являються додаткові елементи, на які може зміститися смислове навантаження, напр.: *Чомусь пам’ятаю, як плив між камінням шуліка, убитий шуліка чомусь між камінням плив* (Л. Костенко). У поетичних текстах нами зафіксовані різні види парцеляції, однак найчастотнішим є виокремлення підрядних компонентів. У ролі парцелята зазвичай виступають однорідні супідрядні або їх блоки, напр.: *Ця вже пора повільноплинна, як біля вогнища в пільмі, де слово пахне, як дитина, де вже не скажеш „так” та „ні” ... Де почалося все тобою і не поверне навпаки, де вже вітаються з любов’ю печалі, болі і роки* (М. Вінграновський). Ці засоби актуалізації семантики у віршовій строфі виступають вагомими способами структурування тексту. Вилучення повторюваного сегмента змінює структуру моделі чи навіть тип речення, порушує будову вірша, а парцеляція однотипних елементів підтримує паралелізм, властивий поетичній строфі в цілому.

У **підрозділі 2.7.** „Типи семантико-синтаксичних відношень у складному реченні віршового жанру” встановлено, що в поетичному мовленні активні об’єктні, атрибутивні, часові та порівняльні семантико-синтаксичні відношення. Останні є найчастотнішими серед детермінантних у складнопідрядних елементарних реченнях, одними з центральних на зовнішньому рівні членування конструкцій із однорідною супідрядністю й речень із послідовною підрядністю. Широке застосування підрядних конструкцій із порівняльними відношеннями закономірне для віршового жанру, оскільки поезія – це образний тип мовлення, а порівняння належить до засобів реалізації образної функції мови.

Третій розділ „Складне речення як експресивно-стилістична одиниця в поетичному тексті” присвячено аналізу стилістичного компонента у структурі й семантиці різних типів складного речення.

У **підрозділі 3.1.** „Складні синтаксичні одиниці віршового жанру як об’єкт стилістичного синтаксису” охарактеризовано стилістичний аналіз як продовження будь-якого іншого мовного аналізу (фонетичного, морфологічного, синтаксичного тощо), оскільки

таких одиниць, які були б лише стилістичними, нема. Із погляду функціональної лінгвістики стилістична функція речення найвагоміша, адже в ній реалізуються стилістичні функції одиниць інших мовних рівнів.

У **підрозділі 3.2.** „*Стилістичний компонент у структурі й семантиці складнопідрядних речень*” досліджено стилістичну функцію конструкцій, що містять у структурі сполучне слово **хто** (а саме: займенниково-співвідносних зі співвідносним вказівним займенником **той**, з'ясувальних), і речень, у будові яких наявний блок однорідних супідрядних. Встановлено, що стилістичної виразності речення цих типів досягають завдяки семантичним і структурним характеристикам. Роль останніх посилюється в умовах віршової строфи. Узагальнена семантика, чіткий поділ на дві частини речень зі сполучним словом **хто** наближають такі конструкції до афоризмів, напр.: *Той господар в просторі безмежному, / Хто душею відрікся меж* (В. Симоненко). У блоці однорідних супідрядних однорідність частин і єдиноспрямованість семантико-синтаксичних відношень передбачають рівноправність, сурядність компонентів, а це передумова для структурного паралелізму, на базі якого формуються синтагматичні синтаксико-стилістичні фігури, напр.: *Хай пахне брунька березнева, / Хай ніжно кільчиться добро, / Хай віри зводяться дерева – / Поет на прю іде з пером!* (І. Драч).

У **підрозділі 3.3.** „*Вияви стилістичної багатозначності безсполучникових конструкцій у поетичних текстах*” охарактеризовано безсполучникові речення як функціонально активні, динамічні одиниці. Їх стилістична багатозначність забезпечена відсутністю граматичного показника зв'язку – сполучника, а це активізує інтонацію та лексичне наповнення компонентів конструкції. Саме імпліцитність формальних показників синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень дає можливість інтерпретувати речення по-різному.

У **підрозділі 3.4.** „*Можливості складносурядних одиниць віршового мовлення у стилістичній площині*” проаналізовано випадки активізації стилістичного компонента, що виникають у результаті вживання форми у вторинній функції. Під впливом ритмічних законів вірша та поетичної інтонації сурядні сполучники зазнають функціонально-стилістичних змін і стають засобами приєднання чи підсилення, напр.: *Зеленіють жита, і любов одцвіта, і волошки у полі синіють* (В. Сосюра).

У **підрозділі 3.5.** „*Стилістичні функції складних конструкцій із різними видами зв'язку*” визначено стилістичний статус цих багатокомпонентних одиниць. За наявністю різних видів зв'язку в структурі названі синтаксичні конструкції подібні до тексту, однак значно економніші за текст. Чергування різновидових зв'язків зумовлює зміну ритмомелодики та інтонації, вже це служить досягненню стилістичної виразності. Конструкції з різними видами зв'язку, подібно до тексту, є базою для реалізації засобів стилістичного маркування, серед яких перенесення та індивідуально-авторське використання пунктуаційної системи. Ті самі прийоми мають різне функціонально-стилістичне призначення, обумовлене екстралінгвістичними чинниками (літературний напрям, епоха, світоглядна концепція автора тощо).

У результаті дослідження структурно-семантичних параметрів складного речення в поетичному мовленні зроблено такі **висновки**.

Специфіка синтаксичної будови у віршовому жанрі полягає у взаємодії структурно-семантичної організації речення з жанровою специфікою, тобто віршова строфа, з одного боку, пристосовує складне речення до вимог, зумовлених своєю структурою, а з іншого – використовує можливості складного речення для реалізації естетичної функції.

У художньому стилі функціонують різнотипні синтаксичні конструкції. Поетичне мовлення засвідчує збереження цієї тенденції, оскільки меншою чи більшою мірою в ньому реалізовані всі типи складних елементарних і неелементарних конструкцій. Кількісна перевага на боці складних елементарних одиниць (64,6%), серед яких центральними є складнопідрядні та безсполучникові (44% і 39%), регулярними – складносурядні двокомпонентні речення (17%). Значний пласт у системі складного речення в поетичному мовленні становлять багатокомпонентні конструкції (35,4%), серед останніх також домінують складнопідрядні одиниці (31,8%). У поетичному мовленні регулярні багатокомпонентні безсполучникові речення (12,5%). На периферії щодо використання

перебувають поліпредикативні конструкції з сурядним зв'язком. Конструкції з однорідною супідрядністю в силу своєї симетричної будови актуальні для організації віршової строфи, що й підтверджено частотністю їх уживання в поетичному мовленні (36% серед складнопідрядних неелементарних речень).

Формально-синтаксична будова складних речень у поетичному мовленні має специфіку в різних аспектах, а саме: на рівні порядку розміщення частин і компонентів, у використанні засобів зв'язку, на рівні кількісних характеристик багатокомпонентних конструкцій, їх обсягу та глибини структури тощо.

До граматичних особливостей художнього мовлення належить синтаксична варіативність у побудові речень, яка майже не регламентована, не обмежена строгими нормами і правилами. Однак, якщо в прозовому мовленні гнучкість структури складного біпредикатного та поліпредикативного речення визначають здебільшого семантичні відношення між частинами й компонентами, то особливістю складного речення у вірші є вплив жанрової специфіки на транспозиційні можливості компонентів конструкцій. Тому кількість варіантів моделей тут зведена до мінімуму. Автор використовує лише той варіант, який регламентований структурою й ритмомелодичною організацією вірша.

Для СБР статичність порядку розміщення компонентів часто сигналізує про втрату багатомірності будови. У поетичному мовленні частина навіть традиційно багатомірних моделей із однорідною супідрядністю та конструкцій із послідовною підрядністю однорівневі через структурні особливості (включення однорідних і послідовних підрядних у головний компонент) і неможливість транспозиції. У результаті цього складному реченню в поетичному мовленні властива ще одна специфічна ознака, а саме: кількість рівнів членування тут часто зумовлена не довжиною конструкції, а вимогами структурної організації вірша.

Функціонування сполучних засобів у поетичному мовленні регламентоване стилістичною закономірністю: чим вищий їх відсоток у тексті, тим більше підстав відносити такі сполучні засоби до стилістично нейтральних, і навпаки, менш регулярне використання сигналізує про виразне стилістичне маркування.

Система сполучників у вірші динамічна, рухлива. Доказом цього є функціонування поліваріантних сполучних засобів, що пов'язане із розширенням функцій традиційних сполучників за рахунок їх використання в нетипових умовах й арсеналу сполучних засобів через залучення нехарактерних для сполучникової системи одиниць або формування вторинних сполучників за допомогою аналітичних елементів. Поліваріантність породжує неоднозначне прочитання, сприяє появі додаткової семантики. Ці процеси формують тенденцію до асемантизації сполучників і зумовлюють зростання ролі контексту для вираження семантико-синтаксичних відношень. У силу суб'єктивності поезії як жанру цей факт цілком закономірний. У складному безсполучниковому реченні основним засобом вираження семантико-синтаксичних відношень є лексична семантика компонентів, активізована за допомогою інтонації.

Жанрова специфіка поетичного мовлення – один із основних регуляторів довжини СБР. Порівняно з прозовими конструкціями сучасної літературної мови тут помітна тенденція до функціонування речень мінімальної довжини. Так, 71% поліпредикативних речень у поезії реалізований у мінімальній кількості компонентів, необхідних для існування моделей. Показник середньої довжини СБР у поетичному мовленні значно нижчий від показників у літературній мові загалом і становить 3,52 компонента. Серед центральних моделей складнопідрядних неелементарних конструкцій найбільшою довжиною вирізняються конструкції з однорідною супідрядністю, розгортання яких вишир в окремих випадках сягає п'яти–десяти однорідних супідрядних. У контамінованих моделях саме однорідна супідрядність організовує конструкції надмірної довжини. Така кількісна активність компонентів однорідного супідрядкування в поетичній строфі пов'язана із закладеним у реченнях цього типу структурним паралелізмом, який активізує потенціал моделі до вираження стилістичних значень. Регулятором довжини виступає також індивідуально-авторська манера викладу, яка передбачає використання різних способів поглиблення семантики. Серед останніх – розширення меж компонентів складного речення через уведення в їх структуру дублюючих елементів, різнотипних ускладнень або збільшення кількості

компонентів конструкції.

Одним із лінгвістичних чинників, які впорядковують СБР надмірної довжини в сучасній мові, є здатність поліпредикативних одиниць до блокування компонентів, що забезпечує перекодування мовного матеріалу, його компактне розміщення. Особливість цього чинника в поетичному мовленні полягає в тому, що у вірші організація структури багатокомпонентного речення і формування блоків пов'язані зі строфою, оскільки будова останньої здійснюється за принципом паралелізму й сама співвідноситься з блоком.

У семантико-синтаксичній структурі поетичного мовлення традиційно для художнього стилю активна атрибутивна, об'єктна та часова семантика між компонентами конструкцій. Кількісно вагомими виявилися також порівняльні відношення. Їх частотність у складнопідрядних елементарних реченнях детермінантного типу, центральна позиція на першому рівні членування в конструкціях із однорідною супідрядністю і в конструкціях із послідовною підрядністю пов'язана з одним із способів реалізації образної функції мови, формуванням метафоричності, що в поетичному мовленні в цілому може відбуватися за допомогою різних видів порівняння, а на рівні складного речення виявилось саме в домінуванні компаративних відношень.

Актуалізація внутрішньореченнєвої інформації здійснюється різними засобами, серед яких передусім слід виділити повтор, що не лише актуалізує семантику, а й організовує формальну структуру, оскільки виступає одним із регуляторів довжини компонентів (у разі повторення самих компонентів регулює й довжину конструкцій), забезпечує змістову єдність поліпредикативних одиниць, посилює їх сприйняття. У віршовому мовленні ритм повторів підкреслює ритмічну структуру вірша; що частіше повторюваний елемент синтаксичної будови, то відчутніша ця взаємодія. Якщо у прозовому тексті різноструктурні повтори асоціюються з надлишковістю, позначені розмовним колоритом, то в поезії через взаємодію повторів із віршовою інтонацією або розміщення повторюваного в сильній позиції в рядку надлишковість нівелюється, а натомість активізується стилістична семантика. Дистантні повтори компонентів виконують ще й композиційну роль: вони організовують структуру всього поетичного твору.

У складних реченнях поетичного мовлення значно активніше, ніж у прозовому мовленні, використана парцеляція. Лише в СБР 8 % конструкцій містять парцельовані підрядні компоненти чи їх блоки. Випадки парцелювання в складносурядних реченнях рідкісні, в елементарних складнопідрядних реченнях нечасті. У різних моделях СБР зазвичай виокремлення зазнають однорідні супідрядні компоненти. Частотність парцелювання саме однорідних компонентів у поетичному мовленні цілком закономірна й пов'язана зі взаємодією двох тенденцій віршового мовлення: прагненням до гармонійності, упорядкованості будови й активізацією семантики за рахунок порушення цієї гармонії.

Стилістична активність складних речень у поетичному мовленні пов'язана з їх структурно-семантичною організацією, яка пристосовується до специфіки віршової строфи. У вірші структура та семантика різних типів складного речення більшою мірою, ніж у прозі, орієнтована на вираження стилістичної семантики. Це зумовлене тим, що сама поетична строфа будується за синтагматичним принципом, тому в ній закладено максимум можливостей для розвитку однотипних, лінійних, паралельних одиниць. У системі складнопідрядного речення виразно виділяються стилістичною маркованістю конструкції, що містять однорідні супідрядні компоненти, а також одиниці, які виражають узагальнену семантику особи: займенниково-співвідносні зі співвідносним вказівним займенником **той** – **хто** та з'ясувальні з підрядною частиною, поєднаною сполучним словом **хто**. Активне функціонування безсполучникових конструкцій у поетичному мовленні засвідчує їх виражальний потенціал як засобів, що еволюціонували від суто розмовних одиниць до загальностильових. Мовно-стилістичний статус цих речень визначає семантика компонентів. Із порушенням симетрії між формально-граматичною та семантико-синтаксичною структурами в складносурядному реченні пов'язане виникнення розмовного колориту. Максимальна наближеність складних конструкцій із різними видами зв'язку до тексту забезпечена чергуванням синтаксичних зв'язків між компонентами, ці одиниці стають базою для реалізації засобів стилістичного маркування. Мовно-стилістичні ознаки художнього тексту перебувають у тісному зв'язку з

екстралінгвістичними чинниками: естетичною концепцією митця, літературними тенденціями загалом. Стилiстичний компонент у структурi й семантицi синтаксичних конструкцiй, зокрема складних речень, забезпечує відповідне стилістичне маркування всього поетичного тексту.

Основні положення дисертації висвітлено в таких публікаціях:

1. Ричагівська Ю. Є. Функції складнопідрядних неелементарних речень у поезії І. Драча / Ю. Є. Ричагівська // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2000. – Вип. 8. – С. 27 – 30.
2. Ричагівська Ю. Є. Структура та стилістична роль складного речення в поезії Бориса Олійника / Ю. Є. Ричагівська // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2001. – Вип. 9. – С. 60 – 64.
3. Ричагівська Ю. Є. Специфіка засобів зв'язку складного речення в поетичному мовленні / Ю. Є. Ричагівська // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2002. – Вип. 10. – С. 24 – 29.
4. Ричагівська Ю. Є. Особливості порядку частин і компонентів складного речення у поетичному тексті / Ю. Є. Ричагівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія : зб. наук. праць. – 2002. – Вип. 4. – С. 172 – 76.
5. Ричагівська Ю. Є. Кількісні характеристики складних багатокомпонентних речень поетичного мовлення / Ю. Є. Ричагівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія : зб. наук. праць. – 2003. – Вип. 5. – С. 120 – 123.
6. Ричагівська Ю. Є. Особливості поділу складних багатокомпонентних речень поетичного мовлення на рівні членування / Ю. Є. Ричагівська // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2004. – Вип. 12. – С. 14 – 15.
7. Ричагівська Ю. Є. Семантична конденсація та ускладнення внутрішньої структури як особливості синтаксичного малюнка в поетичному жанрі / Ю. Є. Ричагівська // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2005. – Вип. 13. – С. 161 – 163.
8. Ричагівська Ю. Є. Синтаксичний повтор та парцеляція як актуалізатори внутрішньореченнєвої інформації / Ю. Є. Ричагівська // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2006. – Вип. 14. – С. 22 – 25.
9. Ричагівська Ю. Є. Стилiстичні особливості складного речення в поетичному мовленні / Ю. Є. Ричагівська // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2007. – Вип. 15. – С. 21 – 25.
10. Ричагівська Ю. Є. Типи семантико-синтаксичних відношень у багатокомпонентному реченні поетичного мовлення / Ю. Є. Ричагівська // Вісник Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Серія : Філологія. – 2007. – Вип. XV – XVIII. – С. 181 – 184.
11. Ричагівська Ю. Є. Стилiстична багатозначність складних безсполучникових конструкцій у поетичному мовленні / Ю. Є. Ричагівська // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – 2008. – Вип. 16. – С. 25 – 28.

АНОТАЦІЯ

Ричагівська Ю. Є. Структурно-семантичні параметри складного речення в

поетичному мовленні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2009.

Дисертація присвячена дослідженню структурно-семантичної будови складних речень у поетичному мовленні, вивченню її впливу на стилістичне звучання конструкцій. У роботі розкрито еволюцію поглядів на аспекти аналізу віршового жанру та складного речення, сформовано засади вивчення складних конструкцій поетичного мовлення; встановлено типи складних конструкцій, їх центральні/периферійні моделі у вірші; проаналізовано формально-синтаксичну будову складних речень поетичного мовлення, семантико-синтаксичні відношення між їх частинами й компонентами; встановлено синтаксичні засоби творення експресії; визначено експресивно-стилістичні можливості різних типів складного речення в поетичному мовленні.

Ключові слова: складне речення, поетичне мовлення, структурно-семантична будова, типи складних конструкцій, модель речення, семантико-синтаксичні відношення, синтаксичні засоби творення експресії, експресивно-стилістичні можливості складного речення.

АННОТАЦИЯ

Рычагивская Ю. Е. Структурно-семантические параметры сложного предложения в поэтической речи. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Волынский национальный университет имени Леси Украинки. – Луцк, 2009.

Диссертация посвящена исследованию структурно-семантического строения сложных предложений в поэтической речи, изучению его влияния на стилистическое звучание конструкций. В работе раскрыта эволюция взглядов на аспекты анализа стихотворного жанра и сложного предложения, сформированы основы изучения сложных конструкций поэтической речи; установлены типы сложных конструкций, их центральные/периферийные модели в стихе; проанализирована формально-синтаксическая организация сложных предложений стихотворной речи, семантико-синтаксические отношения между их частями и компонентами; установлены синтаксические средства создания экспрессии; определены экспресивно-стилистические возможности разных типов сложного предложения в стихотворной речи.

Ключевые слова: сложное предложение, поэтическая речь, структурно-семантическая организация, типы сложных конструкций, модель предложения, семантико-синтаксические отношения, синтаксические средства создания экспрессии, экспресивно-стилистические возможности сложного предложения.

SUMMARY

Rychagivska Y.Y. Structural-semantic parameters of the composite sentence in poetic speech. – Manuscript.

Thesis for the obtaining a scholarly degree of the candidate of the philological (linguistic) studies in the speciality 10.02.01. – Ukrainian language. – Lesya Ukrainka Volyn National University. – Lutsk, 2009.

The thesis is dedicated to the investigation of the structural-semantic organisation of the composite sentences in poetic speech and the examination of their influence on stylistic colouring of these constructions.

The first part of the thesis shows the evolution of approaches to the study of poetic genre and composite sentence, determines the directions for researching the composite sentence in poetic speech, defines the basic notions of the structural-semantic syntax and underlines the specific features of poetic speech in comparison to prose.

The second part of the thesis establishes the type of composite elementary / non-elementary constructions, central/peripheral models of composite sentence in a poem; analyses formal-syntactical

structure of the composite structures in poetic speech, semantic relations between their parts and components in poetic speech, investigates their hierarchical / non-hierarchical character.

The third part of the thesis is dedicated to the analysis of the syntactical means of expression; investigation of the expressive-stylistic resources of different types the composite sentence in the poetic speech.

The formal syntactical structure of the composite sentence in poetic speech has its peculiarities at the level of parts and components placing and ordering, in usage of means of communication, at the level of quantitative characteristics of multi-components constructions, their volume and depth of the structure etc. The important roles in the semantic-syntactical organisation of the poetic speech play attributive (that is common in figurative style), objective and temporal semantics between components of the construction. Comparison relations proved to be important in the quantitative aspect. Their frequency is connected with the fact that different types of comparison and comparative relations, at the level of composite sentence, constitute the most important means of realisation of the imaginative function of the language in poetic speech and creating metaphors. The structure and semantics of different types of the composite sentences are to a greater extent than in prose aimed at the expressing stylistic semantics as the poetic strophe is built according to the syntagmatic rule and has maximal resources to develop typical, linear, parallel units.

Key words: composite sentence, poetic speech, structural-semantic organisation, composite sentence typology, sentence model, semantic-syntactical relations, syntactical means of expression, expressive-stylistic resources of constructions.

Підписано до друку 31.07.09 р. Формат 60х90 ¹/₁₆.
Обл.-вид. арк. 0,9. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100 прим. Зам. № 995/3.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету
33000, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12